

Balkan: dezertteri kao rtve i rata i mira

Meunarodna zajednica je Dejtonskim sporazumom iz 1995. godine Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i SR Jugoslaviji nametnula obavezu da u najkraćem mogućem roku donesu zakone o amnestiji, jer se s pravom može sa stanoviti da amnestija svih dezerttera i izvršilaca političkih krivičnih dela vezanih za rat, predstavlja neophodan preduslov za povratak izbeglih, prognanih i raseljenih lica i poštovanje njihovih osnovnih ljudskih i političkih prava. Amnestija je, naravno, isključivala počinioce ratnih zločina.

Republika Hrvatska i Bosna i Hercegovina, donele su relativno solidne zakone o amnestiji. Ti zakoni su, međutim, kasnije u praksi – naročito u Hrvatskoj – zloupotrebljeni upravo u cilju sprežavanja povratka političkih protivnika, i to tako što su neke optužbe za politička krivična dela bila prekvalifikovana u optužbe za ratni zločin.

SR Jugoslavija je, koristeći činjenicu da rat nije vođen na njenoj teritoriji, 1996. godine donela nepotpuni Zakon o amnestiji, kojim su pomilovani svi oni koji se do zaključenja Dejtonskog sporazuma

nisu odzvali pozivu za vojsku ili su ga izbegli odlaskom u inostranstvo. Ukazivanje nevladinih organizacija i eksperata iz Srbije da je ovakav zakon nedovoljan i da je potrebna sveobuhvatna amnestija – koja bi obuhvatala i politička i vojna krivična dela, a naročito prigovor savesti – niko nije ozbiljnije shvatao, uključujući i relevantne međunarodne organizacije. Ukazivanje na nedovoljnost tog Zakona posebno je značajno zbog aktuelnih ili potencijalnih kriznih situacija na Kosovu, u Sandžaku i u Vojvodini, dakle, sredinama sa etnički izmešanim stanovništvom i samim tim, vojnim obveznicima drugih nacionalnosti.

Ocena da je Jugoslavija Zakon o amnestiji za dezerttere dosledno primenjivala u praksi, bila je dovoljna da se ovo pitanje ne otvara i da se zaključa da je Jugoslavija ispunila svoju obavezu.

Ne uvažavajući činjenicu da iz Jugoslavije nisu bežali samo oni koji su hteli da izbegnu vojnu službu, nego i ljudi sa jasnim političkim stavom da ne žele da učestvuju u ratu koji im je nametnut sa drugim motivima i ciljevima se iz moralnih

razloga ne slažu, zapadnoevropske zemlje su deportovale vojne obveznike ukazujući na Zakon o amnestiji i njegovu doslednu primenu, uz pozivanje na legalistički princip da vojni obveznici ne mogu uživati politički azil. Ukazivanje na činjenicu da svi oni koji su amnestirani zbog dezertiranja u proteklom periodu, nisu amnestirani za buduće neodazivanje vojnim pozivima i da to predstavlja njihov politički stav, a ne bežanje od dužnosti koje imaju prema državi, naalost nije prihvaćeno kao valjan argument da bi se sprečila njihova deportacija. Tako je, između ostalog, zahvaljujući i politici zapadnoevropskih zemalja, došlo do toga da su deportovani prigravarima savesti kojima u nekim zemljama nije odobreno pravo boravka, po povratku u SR Jugoslaviju, a nakon početka NATO bombardovanja mobilisani, postali "legitiman vojni cilj". Dugogodišnje protivljenje ratu i odbijanje da učestvuju u njemu na kraju je "nagrada" njihovim nrtvovanjem i svoenjem na topovsko meso.

Nakon ukidanja ratnog stanja na području Savezne Republike Jugoslavije odlukom Savezne skupštine od 26. juna 1999. godine, formalno su se stvorili uslovi za povratak svih onih koji su napustili zemlju nakon ili neposredno pre početka NATO bombardovanja SR Jugoslavije. Ukidanjem ratnog stanja ukinute su ratne uredbe Savezne vlade kojima su ograničena pojedina prava građana, ali nisu ukinute i uredbe Predsednika Republike Srbije, kojim su bitno ograničena ili ukinuta osnovna ljudska prava građana Srbije (npr. zabrana okupljanja, ograničenje kretanja, prava policije da bez naloga pretresaju lica i stanove, stroge administrativne obaveze i kazne zatvora za prekr-

šajice propisa o prijavi i obojavi boravišta i prebivališta, pravo policije na internaciju do 60 dana bez sudske odluke, obaveza posedovanja lične karte za decu stariju od 14 godina i sl). Iako su, pravno, ove uredbe protivustavne jer je ratno stanje ukinuto, a njihovo važenje je striktno vezano samo za period ratnog stanja, teško je očekivati da će se rešim u Srbiji rukovoditi legalističko-ustavnim principom.

Prema gledištu račirenom u zemlji, a posebno u inostranstvu, formalnim ukidanjem ratnog stanja su stvoreni uslovi i za bezbedan povratak svih onih koji su pobjegli iz zemlje. Novi talas deportacije protivnika rata i prigravara savesti može, dakle, da počne. Prilikom izrade i usvajanja Rezolucije Saveta bezbednosti UN broj 1244, kao i prilikom propisivanja mera koje se odnose na SRJ, međunarodna zajednica je, naime, sasvim neočekivano neopravdano, propustila da SR Jugoslaviji nametne obavezu da u hitnom postupku donese akt o amnestiji kojim bi se od krivičnog gonjenja amnestirali kako dezerteri, tako i svi počinioi političkih krivičnih dela koji su u neposrednoj vezi sa kosovskom krizom i političkom situacijom u Jugoslaviji. Ovim propustom u najmanju ruku pokazana je krajnja nebriga upravo prema onima koji su mogući najveći protivnici rešima, ali je i bačena senka na proklamovani cilj da rešim Slobodana Miloševića mora da padne.

[tažeka samo dezertere?

Svi oni koji bez opravdanog razloga u određeno vreme nisu došli na regrutovanje ili radi saopštenja ratnog rasporeda ili prijema oružja ili na služenje vojnog roka ili vojnu vežbu ili drugu vojnu službu, ukoliko su bili pozvani pojedinačnim

ili op{tim pozivom i ukoliko su u vreme ratnog stanja izvr{ili ovo delo, bi}e ka`njeni zatvorom od jedne do deset godina. Svi oni koji su se krili da bi izbegli vojnu obavezu, a bili su pozvani pojedina~nim ili op{tim pozivom, kao i oni koji su napustili zemlju ili su ostali u inostranstvu da bi izbegli regrutovanje, slu`enje vojnog roka ili vojnu ve`bu, ili drugu vojnu slu`bu, bi}e ka`njeni ukoliko su ovo delo izvr{ili za vreme rata kaznom zatvora od najmanje pet, do najvi{e 20 godina.

Broj vojnih obveznika koji su neposredno pre ili za vreme rata otišli u inostranstvo, odnosno koji se nisu odazivali na vojne pozive u zemlji, nije poznat. Ove podatke nemoguće je dobiti. Prema nepotvrđenim informacijama optuñeni su podignute ili je biti podignute protiv svih koji su otišli iz zemlje i nisu se javili jugoslovenskim diplomatsko-konzularnim predstavnicima radi regulisanje vojne obaveze. Oni je biti gonjeni i kažnjeni prema krivičnim propisima koji su predviđeni za ratno stanje, bez obzira kada da se postupak protiv njih pokrene.

Propust da se od Jugoslavije zahteva donošenje akta o amnestiji, ima za posledicu to da i dezerteri i izvršioци političkih krivičnih dela ni nakon prestanka ratnog stanja ili ne mogu da se vrate u zemlju i da se integrišu u procese rekoncilijacije, obnove zemlje i nužne demokratizacije. Poseban problem predstavlja i činjenica da se većina kosovskih Albanaca, koji su osuđeni za teška politička krivična dela, nalazi na izdržavanju kazne u Srbiji, kao i činjenica da su za vreme rata uhapšeni i osuđeni pojedini strani novinari i aktivisti stranih i međunarodnih nevladinih organizacija (npr. slučaj Care-Australia), što se može koristiti kao osnov za

razne vrste politi~kih igara i manipulacija, politi~ke trgovine i uslovljavanja.

^Ijenica je da za sada u Srbiji ne postoji politička volja za donošenje akta o amnestiji. ^Ijenica je, takođe, da političke stranke – kako vladajuće tako i opozicione – pitanje amnestije ne smatraju glavnim problemom i suštinskom pretpostavkom za istinsku obnovu, rekonzilijaciju i demokratizaciju. Cinjanica je, najzad, da i međunarodna zajednica i UN za sada nisu zainteresovane da se pozabave ovim pitanjem i da su i to pitanje – kao i mnoga druga – prepustili građanima SRJ da ga sami reše.

Politička složenost pitanja amnestije je pojačana kako zbog napetih i neresenih odnosa između federalnih jedinica s jedne strane i savezne države i Crne Gore s druge, tako i zbog novog statusa Kosova. Posebno je značajna činjenica da je veliki broj građana Jugoslavije bio mobilisan i da se pouzdano još uvek ne zna broj stradalih, te se samim tim ne može imati uvid u raspoloženje javnog mnjenja prema pitanju amnestiranja vojnih begunaca i izvršilaca političkih krivičnih dela. Sasvim je izvesno da će ovo predstavljati jedno od najosetljivijih pitanja koje Srbija i SR Jugoslavija u najhitnijem roku moraju da reše.

Aktuelnost, delikatnost i politički značaj ovog problema nalazu da se o njemu izjasne relevantne zakonodavne, sudske i političke instance u SR Jugoslaviji, ali i me|unarodna zajednica.

Biljana Kovačević-Vučković,